

HOOFSTUK 1

PROBLEEMSTELLING EN ALGEMENE ORIËTERING

1.1 INLEIDING

Die private sekuriteitsindustrie is een van die vinnigste groeiende ekonomiese sektore in Suid-Afrika. Aan die begin van 1999 was daar reeds 350 000 geregistreerde private sekuriteitswagte waarvan 147 000 aktief in die bedryf gewerk het. Volgens Irish (1999:3) is daar na raming tans twee sekuriteitswagte vir elke lid van die Suid-Afrikaanse Polisie (SAPD). Die Raad vir Sekuriteitsbeamptes identifiseer tans 412 besighede as kontant-in-transito-besighede wat betrokke is by die vervoer en beskerming van kontant. Verder blyk dit dat daar tans 679 voertuie gemoeid is met die vervoer van kontant waarvan ongeveer 85% gepantser is (Irish, 1999:14). Weens die groot hoeveelheid kontant in transito, het sekuriteitsvoertuie 'n teiken vir gewapende roof geword. Tydens die pleeg van 'n rooftog is die oogmerk van die oortreder die verkryging van geld of eiendom deur die toepassing van geweld. Afgesien van die ekonomiese verlies en moontlike besering mag die slagoffer langdurige sielkundige trauma beleef (Schmallegger, 1996:59). Die hoofdoel van die studie is om te bepaal wat die effek van roof van kontant in transito op die direkte slagoffer is.

1.2 PROBLEEMSTELLING

1.2.1 Die omvang en voorkoms van transitorooftogte

Volgens die jongste statistiek van die Misdaadinligtingsbestuursentrum (MIBS) van die Suid-Afrikaanse Polisie (SAPD), is die totale aantal transitorooftogte wat gedurende 1997 en 1998 deur die polisie ondersoek is, soos volg: 'n Totaal van 47 sake is gedurende 1997 en 53 sake vanaf Januarie tot Maart 1998 in Suid-Afrika

aangemeld. Indien daar gelet word op die aantal transitoroofdogte wat vanaf Januarie tot Maart 1998 gepleeg is, blyk die roof van kontant in transito 'n wesenlike probleem te wees - vir sekuriteitsmaatskappye en die polisie, maar ook vir die publiek weens die gevaar van moontlike besering en dood wat transitoroofdogte inhou. Die *modus operandi* van transitorowers stel nie net die lewens van veiligheidswagte in gevaar nie, maar ook dié van burgerlikes op straat. 'n Jong ma van 'n maand-oue baba is byvoorbeeld op 6 September 1999 in 'n skietgeveg tussen veiligheidswagte en transitorowers in Yeoville, Johannesburg gedood en haar skoonsuster is drie keer met 'n AK47 in die rug geskiet (Steenkamp, 1999:4). In 'n ander voorval, een dag later, is 'n skoolseun in die been gewond toe hy veiligheidswagte te hulp gesnel het. Daar het op die betrokke dag vyf transitoroofdogte in die Johannesburg- en Pretoria-omgewing plaasgevind (Steenkamp, 1999:4). Volgens beskikbare statistiek van die MIBS vir 1997 en 1998 oor transitoroofdogte in Suid-Afrika was daar reeds in die eerste kwartaal van 1998 12,8% meer transitoroofdogte as in die hele 1997 kalenderjaar.

1.2.2 Transitoroofdogte as 'n samelewingsrelevante probleem

Reeds in die Bybelse tyd word die voorkoms van roof vermeld. Daar word verwys na die roof van osse en donkies en die moord op slawe wat na hierdie diere moes omsien. Een slaaf het ontsnap om die volgende aangaande die insident te kon weergee: "Toe oorval mense uit Skeba ons en hulle roof alles en maak die slawe dood. Net ek het weggekrom om dit vir u te vertel (Job 1:15)." Uit hierdie aanhaling kom die aard van roof duidelik na vore, naamlik die neem van 'n ander persoon se besittings deur gebruik te maak van geweld. Die impak van roof op die direkte slagoffer kan finansiële verlies, fisieke besering en selfs lewensverlies insluit. Wat egter minder opvallend is en gevolglik minder aandag geniet, is die emosionele trauma van die direkte slagoffer (Skogan, Lurigio & Davis, 1990:7).

Die samelewingsrelevansie van die probleem word duidelik wanneer daar gelet word op berigte wat vanaf Januarie 1998 tot en met Mei 1998 in koerante verskyn het. Die volgende is enkele voorbeelde hiervan:

- 'n Plaaslike koerant maak melding van 'n transitoroofdog in die Bronkhorstspruit-area. In die artikel word klem gelê op die viktimisasiebelewenis van die slagoffers (Jonker, 1998a:3).
- Die getuienis van 'n veiligheidsbeampte wat betrokke was by die Bronkhorstspruitse transitoroofdog word breedvoerig in die artikel van Jonker (1998b:5) bespreek. Die veiligheidsbeampte getuig onder meer van die omstandighede waarin twee van sy kollegas en vriende gesterf het.
- 'n Artikel in *die Pretoria News* beskryf die gebeure rondom 'n transitoroofdog waar die voertuig met die insittendes aan die brand gesteeek is. Verder is daar ook op die brandende voertuig gevuur. Een wag is ernstig beseer en twee ander is vir brandwonde en rookinaseming behandel. Die brutaliteit is deur omstanders aan die polisie beskryf en breedvoerig in die artikel weergegee (*Pretoria News*, 1998:6).
- In 'n artikel wat deur *Nedcor Beperk* gepubliseer is (*Banks under attack*, 1998:9) word daar melding gemaak van transitoroofdogte, die feit dat dit nie 'n nuwe verskynsel is nie, asook die vinnige toename in die aantal transitoroofdogte.

Die eerste wetenskaplike verwysing na slagoffers in die algemeen het in die boek van Hans von Hentig in 1948 met die titel, *The Criminal and his Victim*, verskyn. Von Hentig het 'n nuwe benadering gevolg in die studie van slagoffers, in teenstelling met vroeë eendimensionele werke waarin die oortreder die primêre fokuspunt van die kriminologie was. Frederick Wertham, 'n Amerikaanse psigiater, het in 1949 die term *viktimologie* die eerste keer in sy boek, *The show of violence*, gebruik. Hy stel dit só (in Van den Berg 1997:3): "The murder victim is die forgotten man. With sensational

discussions on the abnormal psychology of the murder, we have failed to emphasize the unprotectedness of the victim". In aansluiting hierby meld Fattah (1984:29): "One cannot understand the sociology of the victim. What we need is the science of victimology". Die term *victim movement* dateer uit die vroeë 1970s toe daar 'n toenemende belangstelling in die slagoffers van misdaad ontstaan het. Belangstelling in die slagoffer het direk aanleiding gegee tot die eerste Viktimologiesimposium in 1973 wat onder die leiding van Professor Israel Drapkin in Jerusalem plaasgevind het (Drapkin & Viano, 1973:xiii). Tydens die simposium is vyf knelpunte geïdentifiseer:

- Onsekerheid oor die bestek van viktimologie. Die vraag het ontstaan of viktimologie net die slagoffers van misdaad of ook ander tipe slagoffers, byvoorbeeld van natuurrampe, moes insluit.
- Die daarstelling van 'n tipologie van slagoffers wat as die voorloper van teorieë beskou kan word.
- Die rol van die slagoffer in die strafregplegingsproses.
- Die slagoffer-oortrederverhouding met verwysing na slagoffervatbaarheid en slagofferaanspreeklikheid.
- Die reaksie van die samelewing teenoor slagoffers.

Gedurende 1973 is 'n tweede Viktimologiesimposium in Boston, in die VSA gehou, waartydens die klem op die slagoffer in die strafregplegingsproses geplaas is (in Van den Berg, 1997:4). André Normadeau, wat gedurende die sewentigerjare verbonde was aan die Departement Sosiologie van die Universiteit van Pennsilvanië in die VSA, het baanbrekerswerk op die terrein van gewapende roof gedoen. Hy het in 1968 'n doktorsale studie in die betrokke veld onderneem (Normandean, 1968:1).

Alhoewel bogenoemde werk 'n groot bydrae gelewer het tot die studie van gewapende roof as misdaad, het Normandeu nagelaat om op die slagoffer en sy *viktimisasiebelewenis* te fokus.

Afgesien van hierdie studies bestaan daar nog steeds 'n gebrek aan wetenskaplike navorsing rondom die verskynsel. Beriggewing in populêr-wetenskaplike artikels, koerantberigte en artikels in populêre tydskrifte se fokus is meestal op die slagoffer se beserings, die omstandighede waaronder die rooftogte plaasgevind het, die polisie-optrede en die hofsak. Min, indien enige, aandag word aan die emosionele impak van die transitoroofdog op die slagoffer gegee.

1.2.2.1 Die direkte slagoffer van transitoroofdogte

Vir die doeleindes van hierdie ondersoek is daar gefokus op die direkte slagoffer, en die fisieke, psigologiese en emosionele belewenis na afloop van 'n transitoroofdog. Alhoewel die intensiteit van die reaksie van persoon tot persoon kan wissel, blyk dit dat skok, verwarring, woede en depressie algemeen by die meeste slagoffers voorkom (Gabor, Baril, Cusson, Elie, LeBlanc & Normandeu, 1987:29). Te midde van die onmiddellike sielkundige en kognitiewe reaksies moet die slagoffer aanpas by die eise wat op die kort-, medium- en langtermyn na afloop van die transitoroofdog ten opsigte van sy werk, emosies en lewensbestaan ontstaan het. Gegewe die emosionele opwekking wat gepaard gaan met trauma, mag die slagoffer ontvanklik wees vir die ondersteuning van ander. Ten spyte van moontlike sosiale en emosionele ondersteuning van betekenisvolle ander persone, hetsy familie of vriende, word die slagoffer steeds gekonfronteer met sy eie gevoelens en gedagtes rondom die beleving van trauma (Greenburg & Ruback, 1992:1). Vervolgens word die *viktimisasiebelewenis* van die direkte slagoffer bespreek.

1.2.2.2 Viktimisasiebelewenis

Beleving word beskou as 'n sinoniem vir ervaring of gewaarwording. *Belewenis*

word dus omskryf as: “'n ervaring van besondere aard wat met heelwat emosie gepaard gaan” (Cilliers, 1986:159). Die roof van kontant in transito is 'n traumatiese ervaring vir die direkte slagoffer. Hybels-Steer (1995:23) beskryf die begrip *trauma* soos volg:

- 'n lewensbedreigende gebeurtenis
- 'n gevoel van magteloosheid en hulpeloosheid
- die ervaring van angs
- die onvermoë om helder te dink tydens en na afloop van die gebeurtenis.

1.3 DIE TEORETIESE PROBLEEMSTELLING

Ochberg (1987:10) het die volgende **vyf** kenmerke wat met trauma gepaard gaan, geïdentifiseer:

Rou. Persone wat erge trauma beleef het, mag rou oor die bedreiging van hul menswees, toekomsdrome, verwagtinge en die verlies aan sekuriteit.

Viktimisasie. Die outeur is verder van mening dat die slagoffer magteloos voel omdat hy nie in beheer van sake was nie. As gevolg van dreigemente deur die oortreder mag die slagoffer gevoelens van vernedering en uitbuiting ervaar.

Outomatiese opwekking (*Automatic arousal*). Tydens 'n traumatiese gebeurtenis vind daar opwekking van die outonome sensuweestelsel plaas. Hierdie respons word ervaar as vrees wat as hartkloppings, angs en paniek kan manifesteer.

Doodsverbeelding. As gevolg van die oorleweningsdrang is dit in die aard van die mens om lewensbedreigende situasies te probeer vermy. Indien die mens met die dood gekonfronteer word, mag dit tot bewuswording van mortaliteit en die ervaring van angs lei.

Negatiewe intimiteit. Negatiewe intimiteit word deur Ochberg (1987:13) as die indringing van 'n mens se persoonlike ruimte beskryf. By die roof van kontant in transito word die sekuriteitswag se persoonlike ruimte bedreig deurdat daar direkte konfrontasie tussen hom en die oortreder is.

Bogenoemde vyf kenmerke van trauma kan by die roof van kontant in transito van toepassing wees. By die roof van kontant in transito is 'n sekuriteitswag nie net die slagoffer van 'n misdad nie, maar vanweë die lewensbereigende situasie vind daar ook outomatiese opwekking plaas wat as hartkloppings, angs, paniek, doodsverbeelding en negatiewe intimiteit kan manifesteer. Daarmee saam kan die slagoffer skok beleef.

1.3 DIE TEORETIESE PROBLEEMSTELLING

Sover vasgestel kan word, is daar tot op hede geen navorsing in Suid-Afrika oor die belewenis van direkte slagoffers van transitoroofogte gedoen nie. Aangesien gewapende roof (kapings en bankrowe) en die roof van kontant in transito nie wesenlik verskil nie (albei terme verwys na roof wat lewensbedreigend is, die enigste verskil is die hoeveelheid kontant wat betrokke is), sal bestaande navorsing en literatuur rakende gewapende roof in die studie van toepassing op die direkte slagoffer van transitoroofogte gemaak word. Verder blyk dit dat daar nog geen omvattende teorie met betrekking tot dié verskynsel bestaan nie. Twee teorieë is geïdentifiseer om die roof van kontant in transito te verklaar, naamlik: Maslow (1970:15) se Selfaktualiseringsteorie en die Aangeleerde Hulpeloosheidsteorie van Abramson, Seligman en Teasdale (1978:49-74).

1.3.1 Die Selfaktualiseringsteorie van Abraham Maslow

Maslow se benadering het aanleiding gegee tot die omskywing van die behoefte aan selfaktualisering as inherent tot persoonlikheid (Prinsloo, 1993:15). Volgens Maslow (1970:15) is selfaktualisering die strewe na selfverwesenliking. Prinsloo (1993:62) beskou dit as die mens se wil om te word wat hy kan word. Maslow onderskei vyf groepe behoeftes waarvan die biologiese behoeftes primêr is en die drang na selfaktualisering die doel is. Die rangorde van behoeftes word skematies hieronder uitgebeeld (in Prinsloo, 1993:62 en Meyer, Moore & Viljoen, 1992:378).

FIGUUR 1: MASLOW SE HIËRARGIE VAN BEHOEFTE

Na 'n transitoroofog word die wêreld as onvoorspelbaar beleef en kan die slagoffer vertrouwe in hul eie persoonlike vermoë, leefwêreld en omgewing verloor. Die verlies aan beheer kan as bedreigend ervaar word aangesien hul beleef dat daar niks daaromtrent gedoen kan word nie. Die bedreiging wat deur die slagoffer ervaar, kan ook die bedreiging van basiese behoeftes insluit. Enkele voorbeelde hiervan is

verkleining, verwerping, isolasie en die verlies van aansien (Maslow, 1970:75). Die teorie kan moontlik verklaar watter invloed viktimisasie op die slagoffer van transitoroofogte het en hoe die belewenis daarvan die slagoffer moontlik kan verhoed om tot sy volle potensiaal te aktualiseer.

1.3.2 Die Aangeleerde Hulpeloosheidsteorie van Abramson, Seligman en Teasdale

Hierdie teorie is gebaseer op die aanname dat waar persone uit vorige ervaringe geleer het dat hulle geen beheer oor die uitslag of gevolge van die gebeurtenis het nie, hulle latere gedrag of optrede die resultaat van **drie** tekortkominge is, naamlik gebrekkige motivering, kognitiewe en emosie. Gebrekkige motivering manifesteer as vertraagde inisiatief omdat die persoon verwag dat die uitkoms van 'n bepaalde gebeurtenis onbeheerbaar is. 'n Gebrek aan kognitiewe ontwikkeling lei daartoe dat die persoon die persepsie het of glo dat hy geen beheer oor die uitkoms van gebeure het nie. Die emosionele tekortkoming bring mee dat die persoon vanweë die onbeheerbaarheid van 'n situasie depressief kan raak (Cilliers, 1986:16). Die uitgangspunt van Abramson, Seligman en Teasdale (1978:49-74) se teorie is dat indien die persoon magteloos teenoor 'n situasie staan, die vraag gevra moet word waarom dit so is. Hierna kan dan bepaal word wat die invloed van die tekortkominge op die selfbeeld is.

Die aangeleerde hulpeloosheidsteorie van Abramson, Seligman en Teasdale (1978:49-74) is op die volgende aannames gebaseer:

- persoonlike magteloosheid *versus* universele magteloosheid
- algemene en chroniese magteloosheid
- depressie as oorsaak van magteloosheid.

Tydens die ondersoek sal die toepaslikheid van dié teorie beoordeel word om die invloed van magteloosheid op die selfbeeld van die slagoffer te bepaal.

1.4 DIE METODOLOGIESE PROBLEEMSTELLING

Volgens Johnson (1978:3) is die doel van navorsing die verkenning en ontleding van alledaagse verskynsels, die evaluering van historiese data, die ontwikkeling van teorieë en die verbetering van lewenskwaliteit. Bailey (1994:4) sluit aan by Johnson (1978:3) en definieer sosiale navorsing as die insameling van data om 'n beter begrip aangaande bepaalde aspekte van die samelewing te verkry. Navorsing kan kwalitatief (beskrywend) of kwantitatief (statisties) wees. Aangesien daar sover vasgestel kon word, nog geen navorsing oor die direkte slagofferbelewenis van die roof van kontant in transito in Suid Afrika gedoen is nie, is daar van 'n kwalitatiewe navorsingsmetode gebruik gemaak met 'n verkennende benadering as navorsingstrategie. Mouton en Marais (1990:43) beskryf **drie** metodes vir die implementering van verkennende studies:

1.4.1 Oorsig van die bestaande literatuur

Daar is in die onderhawige studie sover moontlik van beskikbare toepaslike literatuur gebruik gemaak. Dit sluit literatuur in wat handel oor kontant in transito, maar ook oor roof en bankroof. Aangesien die roof van kontant in transito 'n relatief nuwe verskynsel is en daar nie genoegsame literatuur hieroor bestaan nie, is 'n breër literatuur basis geraadpleeg.

1.4.2 Opname

Tydens die studie is twee sekuriteitsmaatskappye genader om vas te stel of daar enige transitoroofogte plaasgevind het. Uit die navrae het dit geblyk dat die maatskappye elk verskeie kere aan roofogte blootgestel was. Een maatskappy het

toestemming aan navorser verleen om onderhoude met die slagoffers te voer om sodoende die slagofferbelewenis te bepaal. Deur navrae is die name van slagoffers in die betrokke maatskappy bekom. Die navorser het met die slagoffers geskakel om hulle in te lig oor die navorsing en hulle deelname aan die studie te versoek. Sewentien respondente was bereidwillig om aan die studie deel te neem. 'n Gestruktureerde onderhoudskedule gebaseer op genoemde teorieë (vgl. par. 1.3), is opgestel om die direkte slagofferbelewenis van transitoroofogte te bepaal. 'n Tweede sekuriteitsmaatskappy het die versoek van die navorser om navorsing te onderneem van die hand gewys as gevolg van interne ondersoeke na transitoroofogte in die maatskappy.

1.4.3 Die ontleding van insigstimulerende voorbeelde

Tydens onderhoude is 'n gestruktureerde onderhoudskedule gebruik om navorsingsverwagtinge te toets en om tydens ontleding insigstimulerende voorbeelde te identifiseer. 'n Probleem wat tydens die ondersoek ervaar is, was dat daar min akademiese literatuur oor die onderwerp bestaan. As gevolg van die leemte het die navorser literatuur oor gewapende roof en bankroof met die nodige objektiwiteit bestudeer en daaruit afleidings oor die roof van kontant in transito gemaak. 'n Verdere probleem wat deur die navorser geïdentifiseer is, is die definiëring van transitoroofogte, aangesien dié term verskillend deur kommersiële banke en die polisie omskryf word. Tans bestaan daar geen wetlike definisie van transitoroofog in Suid-Afrikaanse literatuur nie. In definiëring van begrippe is daar egter 'n omvattende definisie vir roof van kontant in transito geformuleer (vgl. par. 1.5.3). Hierdie definisie het as teoretiese basis vir hierdie studie gedien.

1.5 BEGRIPSOMSKRYWING

Met die oog op die ondersoek is die volgende begrippe krities omskryf: geweldsmisdaad, roof, kontant in transito, viktimisasie, slagoffer en die direkte slagoffer.

1.5.1 Geweldsmisdaad

De Wet en Swanepoel (1975:20) definieer *geweldsmisdaad* as die opsetlike toevoeging van geweld aan die liggaam van 'n ander. Van den Berg (1997:19) is van mening dat alvorens 'n daad as 'n *geweldsmisdaad* geklassifiseer kan word, 'n gewelddadige handeling eers moet plaasvind wat aan die volgende juridies gedefinieerde vereistes van misdaad voldoen:

- Die oortreder moet 'n toerekeningsvatbare persoon wees en die nodige opset hê om die misdaad te pleeg.
- Die handeling moet die oortreding of die nalating van 'n gebod wees, en moet 'n bepaalde gevolg hê.
- Die handeling moet strafbaar wees deur gesagsdraers wat namens die staat optree.
- Die gevolg moet skadelik wees en deur die gemeenskap as sulks erken word.
- Daar moet 'n spesifieke of potensiële slagoffer wees.
- Die gereg moet 'n sekere oogmerk met die strafoplegging hê.

Die juridiese vereiste van 'n *geweldsmisdaad* bepaal dat daar opsetlike, regstreekse toevoeging van geweld aan die liggaam van 'n ander moet plaasvind. In die lig hiervan voldoen die roof van kontant in transito aan die juridiese vereistes van 'n *geweldsmisdaad* aangesien die oortreder 'n toerekeningsvatbare persoon is (sewe jaar en ouer), dié handeling 'n oortreding van die wet is, die oortreding deur die gemeenskap veroordeel word, dat die daad strafbaar is en dat die slagoffers meermale fisieke beserings opdoen.

Weiner en Wolfgang (1989:37) identifiseer twee eienskappe van die gewelddadige handeling, naamlik:

- **Vyandige doel.** Die uitgangspunt is die besering van die slagoffer.
- **Instrumentele geweld.** Die tipe geweld het ten doel om geld of besittings op 'n gewelddadige manier van iemand af te neem. Weiner en Wolfgang (1989:37) is van mening dat roof en ontvoering as instrumentele geweld geklassifiseer kan word. Die roof van kontant in transito word as instrumentele geweld beskou, aangesien kontant op 'n gewelddadige wyse deur bedreiging met of werklike gebruik van wapens geneem word.

In die onderhawige studie kom die vyandige doel ter sprake aangesien geweld onderliggend aan die roof van kontant in transito is. "The brutality and violence which have accompanied recent cash in transito heists have heightened public awareness of this issue" (Meek, 1998:12). Van der Westhuizen (1982:18) is van mening dat:

"elke gewelddadige gesien kan word as die direkte of indirekte toevoeging van klaarblyklike leed en/of skade aan 'n ander persoon, instansie of wet en orde as gevolg van norm- en/of waardekonflikte en die onwettige gebruik van 'fors' om bepaalde oogmerke te bereik."

Navorsers is van mening dat transitorooftogte gemik is op instansies (sekuriteitsmaatskappye) en hulle werknemers (sekuriteitswagte) met die oogmerk om kontant te bekom deur van geweld gebruik te maak. Volgens bogenoemde definisies blyk dit dat aggressie gewoonlik by 'n daad van geweld aanwesig is. In die geval van transitorooftogte kan geldgierigheid en selfverryking hierby ingesluit word aangesien die roof van kontant in transito beide 'n *eiendomsmisdaad* en 'n *gewelddadige* is. Hiervolgens kan aggressie, geldgierigheid en selfverryking (stimulus) beskou word as die oorsaak terwyl geweld gesien kan word as die gevolg (handeling) van 'n *gewelddadige*. Vervolgens kan 'n transitorooftog as die

oorsaak en die viktimisasie wat hieruit voortvloei as die **gevolg** van 'n geweldsmisdaad beskou word.

Vir die doel van die ondersoek word 'n *geweldsmisdaad* soos volg omskryf: **Die geweldstoevoeging aan die liggaam van 'n ander persoon met besering, dood of klaarblyklike leed of skade aan 'n instansie (sekuriteitsmaatskappy) om sodoende kontant of besittings op 'n gewelddadige wyse te bekom.**

1.5.2 Roof

Snyman (1992:515) omskryf *roof* as die wederregtelike, opsetlike, gewelddadige wegneem en die toe-eiening van 'n ander se roerende liggaamlike saak. *Roof* kan as diefstal deur 'n persoon met die toepassing van geweld omskryf word. Die definisie van Kriegler (1993:631) stem ooreen met dié van Snyman (1992) waarvolgens *roof* as die aanranding met die opset om ernstig te beseer, met die gebruik van 'n vuurwapen, windbuks of windpistool, in stryd met die wet sowel as die ontvangs van gesteelde goedere, met die wete dat dit gesteel is, beskou word.

Wolfgang en Ferracuti (1967:32) is van mening dat *roof*, soos in die geval van moord, verkragting en aanranding, binne 'n subkultuur van geweld ontwikkel, daarom kan *roof* as 'n geweldsmisdaad getipeer word. Venter (1972:83) verskil egter van Wolfgang en Ferracuti (1967:32) en is van mening dat *roof* as 'n eiendomsmisdaad geklassifiseer moet word aangesien die motief daarvan materiële gewin is. Die outeur erken egter die gebruik van geweld by *roof* en is van mening dat dit swaarder gestraf behoort te word as ander ekonomiese misdrywe. Normandeau (1968:46), in teenstelling met Wolfgang en Ferracuti (1967:32) en Venter (1972:83), assosieer *roof* met 'n subkultuur van diefstal eerder as met 'n subkultuur van geweld. Uit voorafgaande bespreking is dit duidelik dat daar binne die reg en in die sosiale wetenskappe verskillende sienings van die klassifikasie van *roof*, hetsy as 'n geweldsmisdaad of as 'n eiendomsmisdaad, bestaan.

Daarom sal daar in die betrokke studie na *roof* verwys word as beide 'n geweldsmisdaad en 'n ekonomiese misdaad.

1.5.2.1 Die oorsprong en karakter van roof

In die Gemene Reg word *roof* of *rapina* as 'n swaarder vorm van diefstal beskou as gevolg van die geweldsimplikasie. Vereistes vir diefstal wat ook op *roof* van toepassing is, is die volgende: dat slegs 'n roerende liggaamlike saak in handelverkeer geroof kan word, toestemming deur die eienaar van die saak ontbreek en die beskuldigde daarvan bewus is (Snyman, 1992:516).

1.5.2.2 Geweld of die dreigement van geweld

Roof word gepleeg as die oortreder die slagoffer se eiendom afneem, of die persoon beseer is al dan nie. Al is daar geen geweld betrokke nie, is 'n dreigement teenoor die slagoffer indien hy nie sy eiendom oorhandig nie, voldoende om die misdaad as *roof* te klassifiseer (Snyman, 1992:517). De Wet (1985: 374) beklemtoon egter dat die dreiging met onmiddellike geweld as *roof* bestempel kan word, maar dat dreigemente van toekomstige leedtoevoeging nie *roof* impliseer nie.

1.5.2.3 Die oorsaaklike verband tussen geweld en verkryging

Die uitgangspunt is dat geweld deur eiendomstoe-eiening voorafgegaan moet word, dit wil sê dat geweld na verkryging van eiendom eerder aanranding as *roof* impliseer (Snyman, 1992:517). Die aanname kan dus gemaak word dat die *roof* van kontant in transito die slagoffer se lewe met geweld of met 'n dreigement van geweld bedreig. Daar kan dus aanvaar word dat die bedreiging van die slagoffer se lewe met intense vrees en angs gepaard gaan aangesien dit tot verlies van die persoon se lewe of besering aanleiding kan gee. *Roof* word daarom as 'n gewelddadige handeling getipeer. Daar is sprake van gewelddadige wegname of die dreigement dat 'n roerende liggaamlike saak weggeneem kan word, sonder dat die eienaar verbale of skriftelike toestemming gee.

Vir die doeleindes van die ondersoek word *roof* soos volg omskryf: **Die wederregtelike, opsetlike, gewelddadige toe-eiening van 'n ander se besittings waar materiële gewin as motief vir die misdaad beskou word. Die roof van kontant in transito word dus as 'n gewelddadige misdaad met 'n ekonomiese oogmerk beskou.**

1.5.3 Kontant in transito

Volgens *Raget's Thesaurus of English words and phrases* (1987:822) verwys die term *in transito* na: "goods lost in transit on route, on the journey, on the way, on the road and during transport." The Council of South African Banks (COSAB) beskou die *roof van kontant in transito* as die roof van kontant, wat aan banke behoort. Die roof van kontant by outomatiese banktellers word dus ook volgens COSAB by die definisie van *transitoroofogte* ingesluit (Meek, 1998:12). Die Suid-Afrikaanse Polisie (SAPD) beskou die *roof van kontant in transito* as die roof van kontant ongeag aan wie dit behoort. Indien gelet word op die definisie van **in transito** volgens die *Ragets Thesaurus* (1997) impliseer dit dat die *roof van kontant in transito* slegs kan plaasvind wanneer die kontant in beweging is. Na aanleiding van hierdie definisie is die *roof van kontant* wat te voet tussen die voertuig en die ontvanger van die kontant vervoer word, by die studie ingesluit, aangesien die kontant immers in beweging en dus *in transito* is.

Direkteur Bushie Engelbrecht van die SAPD se Spesiale Ondersoekeenheid gee die volgende beskrywing:

"Volgens die SAPD moet kontant van een punt na 'n ander vervoer word om as *kontant in transito* beskou te word. Wanneer die voertuig wat die kontant vervoer, gewelddadig van die pad gedwing word, word dit as die *roof van kontant in transito* beskou" (Persoonlike mededeling, 29 September 1998).

Uit die bespreking is dit duidelik dat COSAB en die SAPD se definisies van transitoroofogte verskil. Die rede hiervoor is waarskynlik dat hierdie instansies binne verskillende parameters funksioneer. Die verskil in definisie kan dus ook 'n invloed op die statistiek van beide COSAB en die SAPD hê. Albei uitgangspunte is egter waardevol om die voorkoms van transitoroofogte te beskryf.

Vir die doeleindes van hierdie ondersoek word die roof van *kontant in transito* soos volg omskryf: **Die gewelddadige toe-eiening van kontant, wat aan 'n derde persoon ('n maatskappy of individu) behoort terwyl dit teen betaling deur 'n sekuriteitsmaatskappy vervoer word, hetsy per voertuig of te voet.**

1.5.4 Viktimisasie

Die term *viktimologie* is afgelei van die Latynse woord *victima* (Engels: *victim*) wat na die slagoffer verwys en die Griekse woord *logos* wat *wetenskap* beteken (Mendelsohn, 1982:60). Cilliers (1986:47) definieer *viktimologie* as die proses waardeur die slagoffer onskuldig of vanweë sy eie opsetlike of nalatige optrede aan 'n misdadiger se wederregtelike optrede blootgestel is. Die omskrywing van *viktimisasie* deur Cilliers (1986:47) fokus op die optrede van die slagoffer wat tot sy *viktimisasie* aanleiding gegee het. Die outeur sluit egter nie die sielkundige en finansiële impak van *viktimisasie* by hierdie omskrywing in nie. Bard en Sangrey (1986:xvi) definieer *viktimisasie* as die opsetlike skending van 'n mens se liggaam en menseregte deur 'n ander. Skending gee aanleiding tot gevoelens van isolasie, verwarring en emosionele stres. Greenburg en Ruback (1992:2) vind aansluiting by Bard en Sangrey en beskryf *viktimisasie* soos volg: "Victim harm is not just broken arms, black eyes, lost wallets or medical bills; it is also fear and shame, frustration and anger, depression and despair." Viktimisasie kan dus as 'n traumatiese gebeurtenis vir die slagoffer beskou word.

Sellin en Wolfgang (in Grobbelaar, 1986:46) het die volgende **vyf** tipes *viktimisasie* geïdentifiseer:

- **Primêre viktimisasie.** Dié tipe viktimisasie behels dat die individuele slagoffer in direkte konfrontasie met die misdadiger is. Misdade wat hieronder geplaas kan word, is onder andere moord, roof en verkragting.
- **Sekondêre viktimisasie.** Hier is die slagoffers onpersoonlik byvoorbeeld 'n organisasie, groep of instansie soos kettingwinkels, kerke, skole en sekuriteitsmaatskappye. Misdade wat hier ter sprake is, is onder meer winkeldiefstal, inbraak by kettingwinkels, vandalisme en **transitorooftogte**.
- **Tersiêre viktimisasie.** Dié tipe viktimisasie sluit misdade in wat teen die openbare orde, gemeenskap en regspleging begaan word, soos die verbreking van verkeersordonnansies en vuurwapenregulasies.
- **Onderlinge viktimisasie.** Hier word verwys na misdade waar albei partye (die aanvaller en die slagoffer) betrokke is by die pleeg van die misdaad, byvoorbeeld statutêre verkragting.
- **Geen viktimisasie.** Dié kategorie verwys na wangedrag, soos stokkiesdraai en weglopery.

Uit hierdie beskrywing van *viktimisasie* deur Sellin en Wolfgang (in Grobbelaar, 1986: 46) kan die roof van kontant in transito as *primêre* en *sekondêre viktimisasie* beskou word. *Primêre viktimisasie* vind plaas wanneer die sekuriteitswag in direkte konfrontasie met die oortreders was, terwyl die viktimisasie van die organisasie (die sekuriteitsmaatskappy wat verantwoordelik vir die vervoer van kontant is), as *sekondêre viktimisasie* beskou kan word.

Indien die beskrywing van *tersiêre viktimisasie* deur Sellin en Wolfgang (in Grobbelaar, 1986:46) in oënskoue geneem word, is dit nie duidelik of die familie van die direkte slagoffer en siviele persone (omstanders) wat onskuldig tydens rooftogte beseer is, as deel van die breër gemeenskap beskou word en dus tersiêre slagoffers is nie. Indien dit wel die geval is, stem navorser nie saam met die omskrywing nie. Alhoewel omstanders wat tydens aanvalle beseer word, nie in direkte konfrontasie met die aanvallers was nie, kan die persone bloot as slagoffers van omstandighede buite hulle beheer beskou word. Die intensiteit van hul trauma kan dus nie met dié van die breër gemeenskap vergelyk word nie. Alhoewel die onderhawige studie net op *primêre viktimisasie* fokus, het die navorser dit nodig geag om kortliks te verwys na *tersiêre viktimisasie* om sodoende die samelewingsrelevansie te beklemtoon.

Vir die doeleindes van die ondersoek word die begrip *viktimisasie* soos volg omskryf: **Die proses waardeur die direkte slagoffer by die roof van kontant in transito betrek word. Die viktimisasie van die direkte slagoffer word dus as primêre viktimisasie beskou.**

1.5.5 Die slagoffer

Die begrip *slagoffer* kan teruggevoer word na antieke kulture waar die klem gelê is op offergawes. Hierby word bedoel dat slagoffers mense of diere was wat tydens 'n seremonie geoffer is ten einde bonatuurlike kragte te ontvang of om die gode se guns te verkry. Deur die eeue is die begrip *slagoffer* uitgebrei en addisionele betekenis is aan die woord geheg (Karmen, 1990:2). Pretorius (1984:16) meen dat die definiëring van die begrip *slagoffer* problematies is in beide die kriminologiese en nie-kriminologiese konteks. In 'n nie-kriminologiese konteks kan verskeie betekenis aan die begrip slagoffer geheg word, byvoorbeeld die slagoffers van natuurrampe, motorongelukke, kanker of slagoffers van diskriminasie. Indien die begrip *slagoffer* egter vanuit 'n kriminologiese perspektief gebruik word, dui dit op slagoffers van misdade (Pretorius, 1984:16). Karmen (1990:3) beskou 'n *slagoffer* as 'n persoon of groep wat fisieke, emosionele en ekonomiese skade ly. Barkan

(1997:86) sluit aan by Karmen (1990:3) en beskou die *slagoffer* as iemand wat ly as gevolg van misdaad. Volgens Pretorius (1984:11-12) is McDonald van mening dat daar **drie** verskillende kriteria is waarvolgens *slagoffers* as sulks gedefinieer kan word:

- **Die wetlike criterium.** Hier gaan dit om die kontroversie of 'n persoon slegs as *slagoffer* beskou kan word in die geval van 'n wetlike oortreding, maar nie in die geval van antisosiale gedrag soos alkoholisme nie. Pretorius (1984:17) is egter van mening dat die viktimologie nie so ingeperk moet word dat dit net op misdaad fokus en nie op die wetlike aspek daarvan nie.
- **Die beleving van viktimisasie.** Die vraag word gevra of 'n persoon slegs as *slagoffer* beskou kan word as sy viktimisasie sekere gevolge het. Van den Berg (1997:26) gebruik die voorbeeld van 'n politikus wat die *slagoffer* van 'n mislukte sluipmoordpoging is. Volgens Pretorius (1984:11-12) lê die oplossing daarin dat die navorser vir elke empiriese ondersoek self moet besluit watter tipe *slagoffers* betrek word en die *slagoffers* as sulks moet definieer.
- **Die aard van die slagoffer.** Karmen (1990:4) en Van den Berg (1997:26) is albei van mening dat die *slagoffer* nie noodwendig 'n persoon hoef te wees nie, maar dat dit ook 'n kollektiwiteit, 'n sakebelang, samelewingsorde en ander amorfe groepe kan insluit.

Drapkin en Viano (1974: xiii) definieer die begrip *slagoffer* as:

“the person suffering, injured or destroyed by the action of others which is due to some uncontrollable quality in himself in pursuit of an object or person, in gratification of a passion, or as result of events or circumstance.”

Young-Rifai (1982:6-7) poneer dat 'n *slagoffer* 'n persoon of individu is wat deur onregverdigde handeling benadeel word. Indien gelet word op die definisies van

Drapkin en Viano (1974:xiii) asook diè van Young-Rifia (1982:6-7) kom dit duidelik na vore dat hulle omskrywings van die slagoffer nie net verwys na die *slagoffers* van misdaad nie, maar ook na enige persoon wat deur 'n onregverdigde handeling geraak is. Volgens Quinney (1972:320) moet die navorser tydens elke ondersoek self besluit watter tipe *slagoffer* by die ondersoek betrek gaan word en die begrip as sodanig definieer.

In die lig van die voorafgaande word die begrip *slagoffer* vir die doel van hierdie ondersoek soos volg gedefinieer : **'n Persoon of persone wat benadeel word, hetsy fisiek, emosioneel of ekonomies, deur die gewelddadige handeling van die transitorower.**

1.5.6 Die direkte slagoffer

Van den Berg (1997:27) definieer die *direkte slagoffer* as die primêre slagoffer wat in direkte konfrontasie met die misdadiger verkeer. Die gewelddadige handeling word dus eerstehands deur die *direkte slagoffer* ervaar. In hierdie studie word die *direkte slagoffer* soos volg omskryf:

Die persoon wat die viktimisasie eerstehands ervaar en in die geval van transitoroofdogte direk deur 'n onwettige handeling bedreig, beseer, getraumatiseer of gedood word.

1.6 DIE DOELSTELLINGS VAN DIE ONDERSOEK

Die volgende doelstellings word vir die onderhawige ondersoek gestel:

- 1.6.1 **Om te bepaal watter invloed transitoroofdogte het op die slagoffer behoeftehiërargie soos deur Maslow (1970:15) uiteengesit, op die slagoffer het, in terme van:**

- 1.6.1.1 Watter invloed die viktimisasiebelewenis van die direkte slagoffer op sy fisiologiese behoeftes het.
- 1.6.1.2 Watter invloed die viktimisasiebelewenis van die direkte slagoffer op sy veiligheidsbehoefte het.
- 1.6.1.3 Watter invloed die viktimisasiebelewenis van die direkte slagoffer op sy affiliasiebehoefte het.
- 1.6.1.4 Watter invloed die viktimisasiebelewenis van die direkte slagoffer op sy behoefte aan selfagting en waardering het.
- 1.6.1.5 Watter invloed die viktimisasiebelewenis van die direkte slagoffer op sy behoefte aan selfaktualisering het.
- 1.6.2 Om te bepaal of die Aangeleerde Hulpeloosheidsteorie van Abramson, Seligman en Teasdale (1978:49-74) se drie aannames op die slagoffer van transitorooftogte van toepassing gemaak kan word, naamlik:**
- 1.6.2.1 Persoonlike magteloosheid *versus* universele magteloosheid.
- 1.6.2.2 Algemene *versus* chroniese magteloosheid.
- 1.6.2.3 Depressie as oorsaak van magteloosheid.
- 1.6.3 Om na aanleiding van Par.1.3 die volgende doelstellings te bereik:**
- 1.6.3.1 Die kritiese ontleding van teorieë wat 'n moontlike verklaring vir die direkte slagofferbelewenis van transitorooftogte bied.

- 1.6.3.2 Die formulering van navorsingsverwagtinge op grond van die teorieë van Maslow (1970:15) en Abramson, Seligman en Teasdale (1978:49-74).
- 1.6.3.3 Om die toepaslikheid van die teorieë aan die hand van kwalitatief beskrywende bevindinge te toets.
- 1.6.3.4 Die formulering deur middel van die onderhawige ondersoekbevindinge van sekere aanbevelings vir 'n slagofferhulpdiens vir die direkte slagoffers van transitoroofdogte.
- 1.6.4 Om na aanleiding van die navorsingsbevindinge sekere navorsingstemas vir verdere navorsing te identifiseer.

1.7 TERREINAFBAKENING

1.7.1 Die onderzoekgroep

Sewentien direkte slagoffers van transitoroofdogte is deur middel van 'n versadigingsteekproef by die ondersoek betrek. Aangesien die onderhoude persoonlik gevoer is, word 17 respondente as voldoende beskou (vgl Hoofstuk 3.4.1.1).

1.7.2 Die geografiese afbakening

Vir die doeleindes van die studie word daar op die Pretoriase Metropolitaanse gebied gefokus, aangesien daar voldoende respondente in dié area opgespoor kon word omrede die maatskappy wat toestemming vir die navorsing verleen het in die area geleë is.

1.7.3 Die steekproef VAN ONDERSOEK

Die aantal respondente is deur middel van 'n doelgerigte- en sneeubalsteekproeftegniek, bekom. Navorser het dus doelgerig gevalle wat as verteenwoordigend van die populasie beskou is, en wat aan die roof van kontant in transito blootgestel is, gekies totdat 'n versadigingspunt bereik is. Die doel is dus nie om bevindings te veralgemeen nie, maar slegs om aan te toon dat sekere veranderlikes 'n rol speel en bestudeer kan word om 'n verskynsel voorlopig te verklaar totdat verdere navorsing dit as 'n feit kan bewys.

1.7.4 Ras

Vir die doeleindes van die ondersoek is daar geen onderskeid getref ten opsigte van ras nie.

1.7.5 Ouderdom en taal

Daar is geen spesifieke ouderdom- en taalafbakening gedoen nie.

1.7.6 Sosio-ekonomiese klas

Daar is ook geen afbakening aangaande sosio-ekonomiese klas van die respondente gedoen nie.

1.7.7 Opvoedkundige kwalifikasie

Geen afbakening ten opsigte van opvoedkundige kwalifikasie is gedoen nie.

1.8 DIE PROGRAM VAN ONDERSOEK

In Hoofstuk 2 word aandag gegee aan 'n historiese oorsig en bestaande literatuur oor die direkte slagoffers van rooftogte en voertuigkapings. Daarna word daar krities en met die nodige objektiviteit afleidings oor transitoroofogte gemaak. Hierdie literatuurstudie word saam met bestaande teorieë as onderbou vir die studie gebruik.

Die kwalitatiewe navorsingsmetodologie asook die prosedures en tegnieke wat in die onderhawige studie toegepas is, word in Hoofstuk 3 bespreek. 'n Profiel van die ondersoekgroep word ook in die hoofstuk gegee.

In Hoofstuk 4 word die gegewens wat verkry is, ontleed en geïnterpreteer.

Enkele gevolgtrekkings, aanbevelings en praktiese uitvoerbare voorstelle vir verdere navorsing word in Hoofstuk 5 aangebied.